

Postquam verò suâ unione fecerunt communitatem perfectam, jam in eorum communitate potestas *actu* resultat ex ipsâ *naturâ rei*. (Cf. *Tract. de Leg.*, l. II, c. 3).

Quare potest multitudo, quin ullam regiminis formam aut ullum subjectum adhuc instituerit, dici *corpus politicum*, quia membra ejus ad finem sociale uno consensu colligata sunt. Et revera potest eligere aliquem ex suis, quem *rectorem* instituat, et cujus jura ipsa definiat. — Et alioquin, sequeretur quòd, mortuo gubernatore, communitas desineret populus esse, nec ante populus iterum esse *inciperet*, quàm novo supra se instituto gubernatore. Porrò consecraria ista admittenda non videntur.

214. Obj. 3° Deus non dare debet multitudini potestatem quam ipsa nequit exercere. Atqui multitudo exercere nequit supremam potestatem.

R. *neg. maj. et dist. min.* Ut enim quis aliquod jus habeat, non requiritur ut illud per seipsum exercere possit, sed satis est ut illud, mediante alio, exerceat, qui personam illius gerat. Hoc passim in societate fieri videmus. — Idem porrò dici potest de multitudine, cujus princeps vel quicumque gubernator gerit personam. — Cæterum, licet multitudo per seipsam exercere haud queat omnia et singula supremæ potestatis munera, tamen quit ferre *generaliores* quasdam leges, ut ait D. Thomas : « Condere legem vel « pertinet ad totam multitudinem, vel pertinet ad personam publicam quæ totius multitudinis curam habet... Licet « singulæ personæ non possint condere legem, tamen totus « populus condere legem potest. » (1^a 2^a, q. 90, a. 3, ad 3, et q. 97, a. 3, ad 3).

ARTICULUS VII

De subjecto supremæ potestatis.

215. Subjectum potestatis dicimus illud a quo gubernatur multitudo, sive sit persona *physica*, ut rex, vel præses reipublicæ, sive persona *moralis*, ut senatus.

Jam de illo quæritur : 1° quomodo instituat? 2° utrum semel institutum a multitudine amoveri queat? 3° quomodo populus se habere debeat erga tyrannum et usurpatorem?

§ I. — De modo quo instituitur subjectum politicæ potestatis.

Quadruplex quæstio agi potest : 1° de societate primitus constitutâ; 2° de variis societatibus in temporum decursu formandis; 3° de meliori formâ regiminis; 4° de suffragio universali.

216. Assertio 1^a : *In societate primitus constitutâ, jure domestico designatum fuit politicæ potestatis subjectum.*

Hæc thesis propugnatur a multis iisque maximi nominis philosophis, inter quos Plato, Aristoteles et D. Thomas.

1° Potestas politica ex eodem principio debet oriri, e quo ipsa societas oritur; siquidem auctoritas est elementum constitutivum ac formale societatis. Porrò ex dictis (p. 149), societas politica oritur ex propagatione spontaneâ familiarum ex unâ domo, ut communi stipite. Ergo primum nascentis hujus politicæ societatis subjectum oritur a familiâ. — At in familiâ, potestas viget in patre. Ergo ex patre oritur principium politicæ potestatis. — Propterea, rector crescentis domus erat antiquior paterfamilias, veluti *principium* communis stipitis; nec ille indigebat arbitrario suorum consensu, sed a *naturâ* habebat jus imperitandi, et suos aut natos aut natos natorum gubernandi.

2° Et verò, auctoritas politica non est aliud nisi jus multitudinis ordinandæ, et agendæ curæ communis illius boni. Porrò jure illo fruitur pater in familiam suam; et proinde auctoritas paterna cum auctoritate politicâ magnam analogiam habet.

Quin etiam auctoritas politica potest haberi tanquam *extensio* seu *evolutio spontanea* paternæ auctoritatis, sicut multitudo civilis est evolutio spontanea multitudinis domesticæ. Cum enim multitudo domestica in dies mutata fuit, sumptis incrementis ex natorum, consanguineorum, famulorumve,

necnon ex divitiarum augmento necesse fuit auctoritatem paternam in dies quoque augeri, novas induere relationes, simulque cum multitudine sibi commissâ transmutari, ita ut inter hæc duo constitutiva societatis elementa, membra videlicet et caput, semper servaretur proportio, quemadmodum cernitur in humani corporis progressionem. Hinc est quòd antiquitus omnes fere gentes regebantur regibus (1).

217. Assertio 2^a : *In variis societatibus temporum decursu constitutis, subjectum politicæ potestatis neque naturali, neque divino jure, sed ex multitudinis consensu regulariter designatur.*

Id contingere potest in triplici potissimum casu : 1° si familiæ quædam, relictâ nativâ radice, novas terras per migrationem adeant sibi que instituunt gubernium ; 2° si cusjuscumque rectoris, ut in republicâ fit, elapsum sit tempus præfinitum ; 3° si qua dynastia extinguatur, vel olim a regno pulsa, minimè jam restitui possit.

PROB. 1^a PARS contra Gioberti, qui putavit subjectum politicæ potestatis ex ingenii aristocratiam determinari, eique jure deberi imperii summam qui maximè ingenio floreret; cui opinioni favere videtur Aristoteles (*Polit.*, l. III, c. 11, 12).

1° Ex dictis (n. 218), suprema potestas immediatè residet in ipsâ communitate ; non justè igitur ab aliquâ personâ particulari obtineri potest, nisi ei ab ipsâ communitate tribuatur. — 2° Ex ingenio, si accedat virtus, ac præsertim prudentia, aliquis est quidem ad gubernandum optimè idoneus, quin tamen inde jus ullum propriè sortiatur. Et ratio est quia homines, quanquam ingenio, virtute divitiisque dispares, suâ tamen fruuntur autonomiâ, suntque sub eo res-

(1) « Omnis domus regitur ab aliquo antiquissimo, sicut a patrefamilias reguntur filii. Et exinde contingit quòd etiam tota vicinia, quæ erat instituta ex consanguineis, regebatur, propter cognationem, ab aliquo qui erat principalis in cognatione, sicut civitas regitur a rege. Ideo autem hoc regimen a domibus et vicis processit ad civitates, quia diversi vici sunt sicut civitas dispersa in diversas partes... Sic ergo patet quòd regimen regis super civitatem vel gentem processit a regimine antiquioris in domo, vel vico. » (In I *Polit.*, lect. 1^a).

pectu æquales ; at, sublato jure positivo, causa non est cur ex multis æqualibus potius unus quàm alter dominetur.

PROB. 2ª PARS contra paucissimos divini juris haud sinceros interpretes, quibus opinio est ab ipso Deo eligi ac designari quem velit regnare ; huic opinioni favere videtur Bossuetius. (*Polit. tirée de la Sainte Écriture*, l. VII, a. 6).

Et id quidem nonnunquam apud Judæos contigit, quoniam theocratiam regebantur ; v. g. Saul et David ab ipso Deo in reges designati sunt. At id extraordinarium fuit et supernaturale ; nam juxta ordinariam communemque providentiam, in rebus politicis, homines naturali ratione reguntur. Porrò nec ratione ullâ, nec revelatione probatur societatum rectores a Deo immediatè designari. Enimvero, quia politicum gubernium est quid merè naturale, formam ejus determinandam et designandos rectores Deus relinquit societati.

Pulchrè D. Paulum interpretatur S. Chrysostomus : « Non est potestas nisi a Deo. — Quid dicis? Ergo omnis princeps a Deo constitutus est? — Istud non dico. Non enim de quovis principe mihi sermo est, sed de re ipsâ, i. e. de potestate. Nam quòd principatus sint, et quòd alii imperent, alii subjecti sint, neque omnia casu ac temerè ferantur, populis, quasi fluctibus, hinc et inde circumactis, divinæ sapientiæ opus esse dico. Ideo non dixit : Non enim est princeps nisi a Deo ; sed de re ipsâ loquitur, dicens : Non est potestas nisi a Deo ; quæ verò sunt potestates, a Deo ordinatæ sunt. » (*In Epist. ad. Rom.*, homil. 23).

218. Corollarium. *Licet subjectum potestatis ex multitudinis consensu regulariter designetur, diversus potest esse ille consensus, nimirum explicitus aut implicitus, actualis aut virtualis.*

Si directè eligatur a multitudine princeps vel alius rector, adest consensus explicitus et actualis. — Si autem, ut in hæreditariâ monarchiâ lege cautum est, auctoritatis transmissio habeatur per successionem, adest consensus virtualis ; siquidem eo ipso quod aliqua gens probat jus hæreditarium, virtute eligit omnes qui vi hujus juris postea regnaturi sunt.

219. Assertio 3^a : *Monarchia temperata est in se melior forma regiminis.*

Probat, quia majorem civitati stabilitatem, *traditionibus* servatis, conciliat, majorem quinimo fovet libertatem, quatenus digniorem ac firmiorem facit auctoritatem ac protegit civitatis unitatem, dum partium dissensionibus et multorum ambitioni aditum præcludit.

Meritò D. Thomas : « Optimum regimen multitudinis est ut regatur per unum; quod patet ex fine regiminis qui est pax. Pax enim et unitas subditorum est finis regentis. Unitatis autem congruentior causa est unus quàm multitudo. » (*Cont. Gent.* l. 4, c. 76; de *Regim. princip.*, l. 1, c. 2; 1^a, q. 103, a. 3; cf. et Zigliara, *Ethicæ 2ª pars*, l. 2, c. 2, a. 8-10).

Id porrò maximè verum est de magnis populis, apud quos unitas difficilius servari potest, nisi auctoritas sit fortior, ac proinde non divisa, sed in *uno* densata.

220. Nec *objectioni* est quod vi hæreditatis haberi possunt quidam reges ingenio mediocres, vel etiam ad vitia proni. Hæc enim incommoda maximè fovet electio, nedum removeat. Electores enim sæpe virtute aut libertate, sæpius scientiâ carent; unde alii facillimè decipiuntur, alii verò passionibus vel commodis privatis indulgent, sicque non quàm optimos, sed vel malos, vel maximè mediocres eligunt, si modò linguâ polleant, iis blandiantur et sint largi promissores. Res quotidie probatur, experientiâ populorum apud quos viget *suffragium*, ut vocant, *universale*.

221. *Dixi monarchia temperata, non autem absoluta;* scilicet monarchia quæ, ut in Ecclesiâ catholicâ mirari licet, *aristocratia* et *democratia* temperetur. « Talis est, ait D. Thomas, omnis politia benè commixta ex *regno*, in quantum unus præest, ex *aristocratia*, in quantum multi principantur secundum virtutem, et ex *democratia*; i. e. potestate populari, in quantum ex popularibus eligi possunt principes, et ad populum pertinet electio principum. » (1^a 2^a, q. 105, a. 1, c).

Quo posito, *vires omnes* societatis ad bonum commune conferunt; cùmque « omnes aliquam habeant partem in prin-

cipatu, conservatur pax populi et omnes talem ordinationem amant et custodiunt. » (*Ibid.*).

222. Dixi 2° *monarchia temperata*, non autem *parlamentaria*, ita ut princeps *regnet*, ut aiunt, sed minimè *gubernet*, ac tota gubernatio ad parlamentum pertineat. Oportet enim ut rex *partem*, imò *initiationem* propriam habeat in ferendis legibus, ac nulla lex decerni valeat, nisi ipso annuente. Sæ tamen erunt *parlamentario* partes, juxta regni *constitutionem*, non solum quòd attinet ad *tributa* decernenda (quæ res propriè ad *parlamentarium* spectat) sed etiam quòd spectat *generatim* ad potestatem legislativam. Hæc igitur *divisa* erit inter principem et parlamentum, et utriusque necessarius erit consensus. Quòd si forlè inter utrumque accidat dissensio relativè ad aliquam *legem novam* ferendam, ea lex decerni non poterit et interim gubernabitur natio juxta leges existentes.

Cøterum, omnes concedunt posse parlamentum a principe dissolvi, si necessarium fuerit, ut fiat ad populum appellatio.

Rursus præstat parlamenti potestatem dividi inter *senatores* ac *legatos* (*députés*), ut leges maturius præparentur ac temperatiùs ferantur. Porrò multi merito vellent *senatores* potissimum deligi ad repræsentandum varios gentis *ordines* et utilitates regni permanentes.

223. Dixi 3° *monarchia in se melior est;* quia *practicè* ea cuique populo melior est forma gubernii quæ magis respondet illius ingenio, indoli, moribus ac præsertim *historiæ*; unde in Americâ et Helvetiâ *democratia* melior videtur monarchiâ. Quare falluntur qui ad aliquam gentem transferre volunt gubernium alius gentis, licèt alia differat ab aliâ, *historiâ* et ingenio.

224. Assertio 4^a : *Suffragium universale, si admittatur, aliquo modo temperari debet.*

Probat, quia nisi temperetur, 1° singuli cives, quantumvis scientiâ, prudentiâ, virtute aut divitiis inæquales, eadem jura et eandem vim in gubernio habebunt, quòd æquitati repugnat; — 2° repræsentabitur solus *numerus*, non autem

variæ civitatis utilitates quæ in eâ maximam vim habent, scilicet variæ utilitates *morales* ac *religiøsæ*, *intellectuales* et *æconomicae*, — 3° legum latores sic electi scientiâ, sapientiâ et rerum experienciâ rarò erunt insignes, sed contra sors gubernii a *numero* pendeat, vel ab oratorum facundiâ, quæ duo posteriora incommoda quam sæpe accidant, et quanto boni *communis* detrimento, recens testis est historia.

225. *De variis modis quibus temperari posset suffragium universale.*

1° Quidem per *hæreditariam* monarchiam, quæ suffragii popularis mobilitatem moderatur, servando gentis *traditiones*, prohibendo ne *omnia* semper in controversiam adducantur ac fluctuent, et continendo studia partium; — 2° etiam in democratiâ, per *repræsentationem minoris numeri*, scilicet variis *opinionibus* aliquam tribuendo repræsentationem, pro numero fautorum uniuscujusque; — 3° per suffragium, ut dicunt *multiplex*, ita ut *quidam* multiplex habeant suffragium, v. g. patresfamilias, et qui scientiâ eminent, et qui certis divitiis gaudent; sic fit in Belgio; — 4° per repræsentationem *variorum civitatis ordinum*, scilicet sacerdotum, militum, magistratuum, agricoliarum, industriæ et commercii cultorum, et operariorum pro variis operum generibus, ita ut quæque professio posset repræsentari per quosdam deputatos a se electos; — 5° demum per *referendum* pro *raris* ac *majoribus* quibusdam quæstionibus, positis tamen extra res propriè *politicas* aut spectantes ad *administrationem*; v. g. pro quæstionibus spectantibus ad libertatem scholarum, vel ad quasdam majores impensas certis operibus novis necessarias. Porrò in Helvetia latiùs patet, et recurritur ad suffragia populi ut declaret an legem quamdam quæ suis gubernatoribus placuit, habere velit ratam, aut contra irritam; qui recursus non raro malis legibus obstaculo fuit.

226. *Suffragium universale non est jus, sed potiùs concessio.*

Probatur quia singuli cives habent quidem jus ut benè gubernentur, non autem ut ipsi gubernent, nec ut concurrant ad gubernationem, cum id minimè postulet bonum commune. *Confirmatur*, quia res *politicae* sunt præ omnibus aliis

complexæ et difficiles, et ideo multum *scientiæ*, *prudentiæ*, *sagacitatis*, *integritatis* et amoris reipublicæ exigunt; quæ omnia in multitudine reperiri non queunt; unde populus discernere generatim non potest a quibus meliùs repræsentabitur utilitas generalis, cum ipse non discernat in quo ea reponenda sit. Accedit quòd mobilitas ipsa suffragii popularis, ne loquamur de illius venalitate, persæpe impedimento est *constantiæ* et *traditioni*, quam exoptulat utilitas permanens gentis.

227. Hinc sapienter D. Augustinus, quem probat D. Thomas: « Si populus sit benè *moderatus* et *gravis*, *communisque utilitatis diligentissimus custos*, rectè lex fertur, quâ tali populo liceat creare sibi magistratus, per quos respublica administretur. Porrò si paulatim idem populus depravatus *habeat venale suffragium*, et regimen flagitiosis committat, rectè adimitur populo talis potestas dandi honores et ad *pau-corum bonorum reddit* arbitrium. » (*De lib. arbit.* l. I, c. 6).

§ II. — **Utrum gubernator jure semel electus a multitudine amoveri valeat.**

228. *Errores.* Juxta Rousseau, potestas residet penes solam multitudinem *proprio* et *inamissibili* jure. Nam civis quisque essentialiter liber est, ac libertate suâ in gratiam alterius spoliare se nequaquam potest. Sed jura sua cedit communitati, quæ illa vel principi, vel senatui delegat. Quo facto, summum imperium ita retinet, ut princeps vel præses electus non nisi *mandatarius* sit populi, ab eo, quoties voluerit, *validè* et *licitè* revocabilis. (*Contrat social*, l. I, c. 6).

Genevensi philosopho plausère multi recentes, fautores *suprematiæ* populi, juxta quos princeps sin *licitè*, at saltem *validè*, semper a populo amoveri potest.

229. *Assertio*: *Non remanet penes multitudinem imperii summa, sed transit ad gubernatorem semel electum; is autem ab eâ pro nutu nequit amoveri.*

Prob. 1^a pars 1° ex falsitate fundamenti quo nititur J.-J. Rousseau. Et sane unusquisque pollet essentialiter libertate *psychologica* et *moralis*, eamque in nullius gratiam alienare

potest, quia sequitur naturam hominis rationalem ac moralem. At longè aliter se res habet de libertate *politica*, quippe quæ minimè spectat ad naturam hominis, et eam quisque alienare potest, ut regatur ab altero. — Quin etiam, homo non nascitur præditus libertate politica; siquidem, ut in societate domestica, ita in societate civili nascitur, cui naturaliter subicitur in ordine politico, sicut subjacet auctoritati paternæ, quod attinet ad res domesticas.

2° *Ex falsitate consecratorum quæ trahit ejus opinio.* Si enim penes populum remanet imperii summa, leges omnes a liberâ ejus acceptione jam pendent, nec tenetur ad obediendum legitimo gubernatori, nisi pro suo libitu. Sed hoc posito, enervatur penitus vis legum. Hinc damnata est ab Alexandro VIII Pontifice *M.* propositio sequens: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non accipiat legem a principe promulgatam.*

Præterea, perpetuis jam mutationibus ac perturbationibus laboret societas necesse est. Ipsum enim subjectum supremæ potestatis ad nutum revocabile est; quidquid instituit hesternus dies, eodem jure sequens dies delere potest; homines quippe cito mutantur; aliis alii succedunt quibus diversa placent, et multitudinis voluntas, ex quâ omnia jam pendent, non nisi in inconstantia suâ constans sibi est. Quo posito, nutant omnia et impossibilis evadit consecutio boni socialis, quod nisi constantiâ *consiliorum* et *rectionis* nequit obtineri.

Prob. 2ª pars, scilicet electo semel a multitudine gubernatore, ad illum transire auctoritatem politicam.

Etenim multitudo *debet* in gubernatorem suam conferre auctoritatem, posito quòd eam priùs habuerit. Et ratio est, quia ipsa per se ipsam exercere non valet diversa supremæ auctoritatis munera, nimirum potestatem *legislativam*, *judiciariam* et *executivam*. Hæc enim munera sapientiam, prudentiam, scientiam, constantiam simul et otia expostulant, quibus non fruitur multitudo. — Accedit quòd multitudo *convenire non posset in unum* ad ferendas, ac præsertim ad *iniciandas* varias leges, et regendos subditos.

Confirmatur notione societatis. Ex dictis (n. 135), societas ex duplici constat elemento, ex multitudine scilicet, quæ est elementum *materiale* et *gubernatum*, et ex auctoritate, quæ est elementum *formale* et *gubernans*. Porrò quemadmodum in corpore physico præest caput ac regit, membra autem moventur aque reguntur, ita in corpore morali, quod societatem vocant. At fictio adversariorum adstruit corpus in quo idem sunt membra et caput, gubernator et gubernati.

Prob. 3ª pars, nempe gubernatorem electum a multitudine, nec licitè, nec validè amoveri posse ad nutum.

Non licitè; propterea quòd ut quivis homo, ita etiam multitudo tenetur ad agendum juxta normas rationis et morum. Porrò revocatio principis ad nutum et sine causâ, rationi et morum normis apertè adversatur.

Non validè; actus enim ille non valet qui non est in jure agentis. Sed merè arbitraria principis revocatio non est in jure populi; quippe jam probavimus, electo semel principe, non remanere penes populum imperii summam, eamque contrâ, in principem necessariò conferri. Porrò quod datum est, repeti minimè potest; ac valet apud omnes axioma juris nostri: *Donner et retenir ne vaut.*

Confirmatur, quia inter populum ac principem legitimè electum viget contractus, ut aiunt, *synallagmaticus*; cujus ea ratio est ut utrumque *æquè* obliget, atque ab alterâ parte rescindi haud valeat, si altera pars obligationi suæ faciat satis. Nec desunt exempla: v. g. mulier quæ virum ducit, subjicit se auctoritati viri quem elegit ipsa; item, si dux aliquis a militibus suis eligeretur, ipsis postea meritò imperaret, non milites duci (*supra* n. 220). *Semel itaque jussit populus, semper paret.*

§ III. — Quomodo populus se habere possit aut debeat erga tyrannum et usurpatorem?

230. Tyrannus dici potest qui gubernium convertit in bonum sibi proprium, nedum illud ordinet in bonum commune, et subditos suos injustè vexat.

Porrò certum est posse subditos, imò verò *debere* tyranni legibus haud parere, si quid præcipiant juri naturali aut divino contrarium, et ita uti resistentiâ quam *passivam* vocant. In eo enim casu leges injustæ ac perversæ sunt, et proinde non habent rationem legis.

At quæritur utrùm liceat uti resistentiâ activâ, scilicet utrùm liceat tyrannum ejicere?

231. Porrò tenent omnes id non licere, si tyrannis fuerit *tolerabilis*, si nempe, quanquam inferat injuriam bono publico, non tamen ita ultra limites excedat, ut non stet cum sufficienti rerum tranquillitate. Ratio est quia majora mala et majores perturbationes exsurgerent pro populo ex bello contra tyrannum suscepto, quàm ex illius tolerantia.

232. Adhuc certum est nulli *privatæ* personæ licere proprio Marte ac nutu contra tyrannum insurgere, quæcumque sit ejus tyrannis. Ut enim argumentatur D. Thomas: « Esset hoc multitudini periculosum et ejus rectoribus, si privata præsumptione aliqui attentarent præsidium necem, etiam tyrannorum: plerumque enim hujusmodi periculis magis exponunt se mali quàm boni. Malis autem solet esse grave dominium non minùs regum, quàm tyrannorum... Magis igitur ex hujus præsumptione immineret periculum multitudini de amissione regis, quàm remedium de subtractione tyranni. » (*De Reg. Princip.*, l. I, c. 6). — Cæterum, privata persona nullam per se *jurisdictionem* in gubernatorem habet, ac proinde de illo judicare nequit.

233. Utrùm verò *multitudo* seu *ipsa gens* insurgere possit in tyrannum, cujus tyrannis *intolerabilis* est, quæstio non *speculativè* quidem, sed *practicè* multas difficultates movet. Nam *speculativè* dubium non est quin tyrannus iste dignus sit qui a populo amoveatur; siquidem contra fœdus omne ac jus gravissimè vexat multitudinem.

At *practicè* illæ requiruntur conditiones, quas implere admodum difficile est. Requiritur enim, ex unâ parte, ut nulla alia via suppetat tyrannum adducendi ad meliores fruges, et, ex alterâ parte, ut certò *constet* minores ex revoca-

tione quàm ex *tolerantiâ* tyranni secuturas esse perturbationes: id enim et *in præsentem* graves in multitudine dissensiones ac tempestates excitat, et in futurum viam novis aperit seditionibus. — **Nonnulli** doctores putant, his positis conditionibus, licere *multitudini* amovere tyrannum, si ad jus illius pertineat sibi de *rege* providere, etiamsi ei antea in perpetuum sese *subdidisset*; ita sentire videtur D. Thomas (*De Regim. Princ.*, l. I, c. 6, et 2^a 2^a, q. 42, a. 2, ad 3); ita etiam Suarezius (*Disp. 13, de Bello*, sect. 8^a).

Alii negant *multitudini* licere ut in tyrannum insurgat, quia ipsis opinio *est bellum* istud *practicè* plus nocere quàm favere majori *nationis* bono; unde volunt in his rerum adjunctis ad solum *Deum* recursum patere precibus, ut ipse remedium citius *afferat* societati.

SS. Leo XIII, in *Encycl. Quod Apostolici muneris*, hæc nuper habebat: « **Si tamen** quandoque contingat temerè et ultra modum *publicam* a principibus potestatem exerceri, catholica *Ecclesiæ* doctrina in eos insurgere *proprio Marte* non sinit, ne *ordinis* tranquillitas magis magisque turbetur, neve *societas* majus exinde detrimentum capiat. Cùmque res eò *devenerit ut nulla alia spes salutis affulgeat*, docet christianæ *patientiæ* meritis et instantibus ad Deum precibus *remedium* esse maturandum. »

234. II. *Usurpator* dicitur, qui per fraudem aut per vim arripit imperium, *ab alio legitime possessum*. Quod gubernii genus vocatur *gubernium facti*, ut distinguatur a *gubernio juris*.

235. *Quæritur quomodo* populus erga ipsum se habere debeat?

1° Porrò in ipso *usurpationis* actu, violentiam reipublicæ infert usurpator, ac proinde ab eâ vi repelli potest, imo debet, sicut quisvis *invasor* injustus, quin etiam præ aliis nocivus.

2° Quod si verò *non* fuerit initio expulsus, imò deinde imperium tranquillè *possideat*, nullum tamen ex *solâ* tranquillâ possessione *titulum* legitimum acquirat, quia diuturnitas injustæ *possessionis* ex se peccatum non minuit, sed

auget. Unde, si, ex unâ parte, supersit legitimus princeps, et, ex alterâ parte, usurpator sine magnâ perturbatione rerum et civium expelli possit, civitati jus est contra illum insurgendi.

3° Si contrâ usurpator faveat reipublicæ bono, nec possit amoveri sine nimîâ tempestate, majus reipublicæ bonum, quod eo in casu lex est, vetat ne contra illum liceat insurgere, ac jubet ut patienter feratur, donec, mutatis fortè circumstantiis, legitimus princeps commodè valeat sua repetere jura. — At interea servandæ sunt leges ab usurpatore latæ, si justæ in se fuerint; alioquin nimium discrimen pateretur civitas.

4° Demum si vel exstingueretur legitima dynastia, vel, temporum tractu, novum gubernium eas in gente haberet radices, ut jam minimè posset avelli, ei, non ex ipsâ quidem possessione, sed ex bono publico titulus *indirectus* accedere valeret.

CAPUT III

DE SOCIETATE UNIVERSALI QUÆ VIGET INTER DIVERSAS GENTES AD INVICEM COMPARATAS

236. I. *Hujus societatis notio, necessitas et varia jura.*

1° Sicut varii homines conveniunt in societatem aliquam *particularem*, quam *gentem* vocant, ita variæ gentes, univ ersim sumptæ, formant ex congregatione suâ societatem quamdam *internationalem*, quæ ex ipso genere humano componitur. Hæc societas *culmen* est statûs socialis ad quem homo naturâ suâ destinatur. Nam ut familia non sufficit explendis variis hominis necessitatibus, ita nulla est societas politica quæ sibi ipsi omnino sufficiat; sed aliæ aliis indigent

vel ad *melius* esse, vel etiam quandoque ad *necessitatem* (1).

2° Ex mutuis gentium relationibus enascuntur certa *jura officiaque*. Hæc porrò jura et officia quæ gentes habent aliæ ad alias, *juris gentium nomine* veniunt (2). Sed jus gentium duplex distinguitur, aliud quidem *naturale et primarium*, aliud verò *positivum et secundarium*. Prius amplectitur omnia justitiæ et caritatis jura et officia quæ ad invicem habent diversæ nationes, et quæ in ipsâ rerum *naturâ* nituntur, aut saltem cum eâ *proximè* connectuntur. Posterius comprehendit jura et officia *mutua* gentium, ad quæ ipsæ *liberè* se invicem obligant certis *conventionibus* aut *fœderibus*. De priore solum breviter loquemur.

237. II. *De indole et objecto juris gentium naturalis.*

1° Ut singuli homines ad invicem habent justitiæ et caritatis officia, ita et diversi populi. Nam humanum genus in varios quidem populos dividitur, sed habet nihilominus aliquam *unitatem* sive *specificam*, sive *moralem* et quasi *politicam*. Oportet igitur *naturale* justitiæ et amoris præceptum, ad omnes etiam *extraneos* extendi, eujuscumque fuerint nationis.

2° Attamen advertere licet jus internationale gentium, multis in casibus *particularibus*, non eâ quâ jus privatum evidentia pollere. *Hinc* est cur non paucas passum fuerit mutationes, aut *dissimiles* interpretationes, pro variis temporibus; quanquàm *id* potiùs dicitur de jure positivo, sed partim etiam de *secundariis* juris gentium naturalis præceptis dici potest.

Porrò de officiis *caritatis* minor est difficultas; officia autem quæ ad *justitiam* inter gentes servandam spectant

(1) Apud paganos varii *populi* erant alii aliis alieni, imò sæpe hostiles. At religio catholica eos mirè *sociavit* ob communem eorum originem ac finem; hinc omnes *christianitate* inter se devincti sunt; quæ populorum *cognatio* tandiù floruit quamdiù ipse christianismus; exorto verò protestantismo et deinde *rationalismo*, paulatim imminuta est.

(2) Legi possunt Lucien Brun, *Introd. à l'étude du droit*, 3e confèr., et le duc Albert de Broglie, *La diplomatie et le droit nouveau*.